

1989 LA ORADEA REVOLUȚIE FĂRĂ VĂRSARE DE SÂNGE

Constantin HLIHOR*

*Profesor universitar doctor – Facultatea de istorie a Universității din București;
Membru al Centrului de Studii Euro-Atlantice „Prof. univ. dr. Constantin Bușe”, București
(România)

E-mail: hlihor121@gmail.com

În cele trei decenii scurse de la răsturnarea regimului dictatorial, imaginea Revoluției române din decembrie 1989 a fost puternic influențată de clișeele și stereotipurile noii mitologii care s-au născut în România după 1989. Media și discursul politic au construit o imagine în care predomină violența, crima, manipularea, dezinformarea și intoxicarea credibilă pentru consumatorul de istorie audio-vizuală, dar nu și pentru cunoașterea adevărului istoric. Un efect al acestei situații paradoxale a fost că și istoricii s-au concentrat cu precădere pe cercetarea acțiunilor de represiune exercitate de instituțiile de forță ale regimului de dictatură, pe rolul jucat de serviciile străine și pe așa-ziii actori „invizibili” care au acționat începând cu după-amiaza zilei de 22 decembrie 1989 și nu pe analiza procesului revoluționar care a avut și partea sa de non-violență. A rezultat, așa cum remarcă un participant la evenimentele de la Timișoara, *o istoriografie puternic dezechilibrată ca volum de scrieri și analiză care a creat o multitudine de imagini ale evenimentelor din decembrie 1989 fără o imagine a Revoluției*¹.

***Prezentul studiu are la bază articolul publicat anterior în Revista „Caietele Revoluției” nr. 3-4 (77-78)/2019.*

¹ Kali N. Adrian Matei, **Timișoara, 1989. Semantică și Revoluție**, rezumat teză de doctorat, octombrie 2018, online http://scoaladoctorala.history-cluj.ro/Doctorate/doctorat_kali/Rezumat_lucrare_Kali.pdf accesat la 17.09. 2019.

O imagine mai puțin observată a Revoluției române?

Cercetarea modului cum s-a prăbușit regimul poilitic la nivelul întregii țări scoate în evidență și un aspect mai puțin studiat în istoriografia revoluției din decembrie 1989 și anume cel al non-volenței. Cu atât mai surprinzătoare este ocolirea acestui subiect al Revoluției române. Așa cum sublinia o distinsă cercetătoare și analistă a trecutului recent, Anneli Ute Gabanyi, *utilizarea forței nu este nicio caracteristică a culturii politice românești și nicio trăsătură definitorie în tradiția istorică a României*². Și totuși imaginile prin care lumea lua cunoștință de răsturnarea regimului comunist de la București erau de o violență extremă ce a depășit chiar și realitatea. În orele în care populația Timișoarei a declanșat scânteia revoluției române, mass-media internațională prezentau *mii de morți și răniți fără număr. Cei mai mulți au fost declarați victime prin împușcare, fiind însă și cazuri de persoane cu răni de baionetă, stâlcite în bătaie ori lovite de vehiculele folosite în acțiunile represive. A fost una din imaginile cu care Timișoara a ieșit în lume la sfârșitul anului 1989*³.

Flacăra revoluției de la Timișoara nu s-a manifestat cu aceeași intensitate în orașele de graniță ale României, cum a fost, de exemplu, Oradea⁴, și nu s-a desfășurat după aceleași „tipare” mai ales în modul prin care au fost destructurate instituțiile și mecanismele prin care partidul comunist își exercita puterea la nivel local. În oraș a existat un grup de disidenți unguri încă din anii '70, dar membrii acestui grup nu s-au manifestat evident, deși ar fi avut motive să o facă. Grupuri de opinii au fost și printre intelectualii români – cum a fost acela constituit în jurul scriitorului Radu Enescu, redactor al revistei literare „Familia” – care au trimis o scrisoare deschisă Uniunii Scriitorilor din România și postului de radio „Europa Liberă”. Scrisoarea cerea încetarea hărțuirii de către organele de securitate a poezilor Ana Blandiana și Mircea Dinescu, precum și a altor disidenți⁵. Toate acestea arată că și în

² Anneli Ute Gabanyi, **Revoluția Română**, în *Caietele Revoluției*, nr. 4(65)/2016, p. 45.

³ Lucian-Vasile Szabo, **Sindromul Timișoara 1989: Adevăr și imaginar. Strategii de comunicare mediatică într-o realitate explozivă**, Asociația Memorialul Revoluției 16-22 Decembrie 1989, Timișoara, 2013, p. 9; Gino Rado - **The Role Played by Mass-media during the Romanian Revolution of 1989**, în *MEMORIALUL REVOLUȚIEI 16-22 DECEMBRIE 1989*. The National Center of Documentation, Research and Public Informing on the Romanian Revolution MEMORIAL 1989. Scientific and Information Bulletin, Timișoara, 2013, p. 170-176.

⁴ Hajnal Tavaszi, **Revoluția din 1989 la Oradea**, în Nándor Bárdi, Attila Gidó, Csaba Zoltán Novák, eds., **Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România: 1989-1990**, Institutul pentru studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2014, p. 83

⁵ **Ibidem.**

această parte de țară a existat o stare prerevoluționară, dar care în zilele de 22-25 decembrie 1989 nu a condus la acțiuni cu violență și vărsare de sânge.

Oradea nu a fost singura localitate unde structurile și instituțiile de putere ale regimului Nicolae Ceaușescu au fost înlăturate fără vărsare de sânge. Acest „patern” particular al revoluției române din decembrie 1989 o aduce mai aproape de schimbările de regim politic care au survenit la sfârșitul secolului trecut ca urmare a puternicei erodări a ideologiei marxiste și autoritariste. În istoriografia occidentală, și nu numai, acestea nu au fost judecate prin prisma unor scheme și interpretări simplificate cum ar fi cea rezultată din ecuația clasică antinomică *revoluție-lovitură de stat*. Ca fenomene atât revoluția, cât și lovitura de stat, prin care se schimbă radical un regim politic, sunt extrem de complexe cu desfășurări neomogene și neuniforme în timp și spațiu, prin urmare nici percepția cercetătorului/analistului despre acestea nu poate fi unică și/sau unanim acceptată. Profesorul Jean-Baptiste Noé, referindu-se la modul cum a fost percepută de-a lungul timpului Revoluția franceză din 1789 în istoriografia universală, a constatat că au existat cel puțin trei imagini. În una dintre acestea, generată de Școala liberalismului, cu Alexis de Tocqueville principal reprezentant, Revoluția este percepută ca fiind mai mult o continuitate decât o ruptură în societate⁶. Alte două imagini ale Revoluției franceze sunt văzute ca o ruptură. În cea construită de adepții revoluționarismului puritan, fenomenul revoluționar este perceput ca începutul unei noi ere. Pentru aceștia Franța s-a născut în 1789. Adepții conservatorismului consideră Revoluția ca o realitate social construită⁷. Istoriografia evenimentelor din decembrie 1989 scoate, și în acest caz, în evidență existența unor percepții multiple generate pe de o parte de actanții/observatorii direcți, iar pe de alta de cercetătorii și istoricii care au cercetat fenomenul prăbușirii regimului comunist pe parcursul celor trei decenii⁸. Multe dintre acestea într-o antiteză profundă pentru că nu a fost luat în calcul și studiul prăbușirii non-violente a regimului Ceaușescu în majoritatea localităților din România. Pe de o parte, non-violența nu poate fi asociată tezei *loviturii de stat* atât de puternic și interesat politic îmbrățișată de o parte a elitei intelectuale și a unei părți consistente din media⁹, iar pe de

⁶ Professor Jean-Baptiste Noé, **A reading of the French Revolution by Alexis de Tocqueville: continuity between the old and new regime**, online http://www.jbnoe.fr/IMG/pdf/tocqueville_et_la_revolution_en.pdf accesat la 1 iulie 2019.

⁷ **Ibidem.**

⁸ A se vedea pe larg, Constantin Hlihor, **Decembrie 1989. Percepție și interpretare istorică**, în Constantin Hlihor, coord., **Revoluția română din decembrie 1989 și percepția ei în mentalul colectiv. Obiectivitate și subiectivitate. Neutralitate și părtinire. Studii**, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, p. 86-91.

⁹ A se vedea Martin Gassebner, Jerg Gutmann, Stefan Voigt, **When to Expect a Coup D'État?**

alta, nu există răspuns la întrebarea *de ce marea majoritate a populației nu s-a revoltat împotriva celor care la numai câteva zile după înlăturarea dictaturii Nicolae Ceaușescu au dat o lovitură de stat pentru continuarea unui socialism cu față umană?*

Din a doua decadă a lunii decembrie 1989 și la Oradea tensiunea socială era în continuă creștere mai ales după ce informațiile privind situația din Timișoara au ajuns la majoritatea locuitorilor din oraș, dar și din județ. Câteva persoane au încercat să coaguleze o mișcare de protest în stradă încă din după-amiaza zilei de 21 decembrie 1989, însă acțiunea a eșuat¹⁰.

În dimineața zilei de 22 decembrie 1989, în fața Primăriei, după ora 10:00, se coagulează un grup de oameni care vor alcătui nucleul ce a generat declanșarea revoluției pașnice la Oradea. Curând mulțimea s-a revărsat pe străzi, cu toate că exista interdicția ca mai mult de trei persoane să staționeze pe stradă. Revolta plutea în aer. Semnalul de revoltă a fost dat, în opinia lui Dan Vîlceanu, unul dintre primii participanți care vor pătrunde în clădirea ce avea să devină sediul noilor autorități instaurate prin voință populară, de cineva care a spart placa pe care scria *Comitetul Municipal al PCR*¹¹.

Revoluționarii preiau puterea locală

Mulțimea dezlănțuită a pătruns în clădirea Primăriei. Atunci se întâmplă un lucru extraordinar prin care se face legătura dintre reprezentanții pătrunși în Primărie și mulțime. Un grup de protestatari, în frunte cu Dan Vîlceanu, a avut inițiativa de a bloca tentația oamenilor de a da foc la clădire, de a provoca distrugeri și de a se fura din bunuri. Trebuia ca, într-un fel, mulțimea să fie calmă¹². Un preot, care era alături de revoluționari în balcon, a avut o idee fericită pentru a calma spiritele: a chemat mulțimea ca împreună să se rostească o rugăciune. Oamenii din piață au îngenunchat. În opinia lui

An Extreme Bounds Analysis of Coup Determinants, CESifo Working Paper No. 6065, AUGUST 2016, online https://www.econstor.eu/bitstream/10419/147319/1/cesifo1_wp6065.pdf; Richard K. Taylor **Training Manual for Nonviolent Defense Against the Coup d'État**, San Francisco, California, 1994; 2011, online <https://hardymerriman.com/wp-content/uploads/2017/01/CoupManual1.pdf>, accesat la 1 iulie 2019.

¹⁰ Florin Budea, **Un deceniu de tranziție spre nicăieri. Viața politică bihoreană 1989-2000**, Editura EIKON, București, 2016, p. 139.

¹¹ Constantin Hlihor, Vasile Emilian Cutean, **Interviuri de istorie orală**, în *Arhiva IRRD*, Fondul IV, cota 215; Florin Budea, *op. cit.*, p. 139; Mircea Bradu, Gabriel Moisa, Radu Davidescu, **Revoluția Română la Oradea: documente-mărturii**, Editura Arca, Oradea, 2009, p. 121.

¹² Mircea Bradu, Gabriel Moisa, Radu Davidescu, **Revoluția...** p. 121.

Mircea Bradu, acesta este momentul în care mulțimea acceptă schimbarea de putere la Oradea¹³.

Persoane cu o anumită notorietate și care se bucurau de un real prestigiu în urbe, dar și oameni din mulțime cu spirit civic, văzând că lucrurile pot degenera prin distrugerii materiale și haos, au format Comitetul Civic și au ieșit în balcon pentru a se adresa mulțimii. Era o acțiune prin care grupul de revoluționari, care s-au autointitulat Comitetul Civic, căpăta legitimitate prin aclamații ale mulțimii. La citirea listei cu membrii grupului, oamenii aprobau sau dezabropau un nume¹⁴. A fost prima structură de putere instalată la conducere, cu adevărat, prin voință populară datorită și faptului că Oradea, prin particularitățile ei, este *un oraș cosmopolit cu o înțelegere aparte între cetățenii de diferite naționalități*¹⁵. Comitetul Civic a fost înființat, potrivit mărturiilor unora dintre membrii săi, în jurul orei 11:00¹⁶. După mai multe încercări de denumire s-a ajuns, spre seară, la formula Comitetul Cetățenesc din Bihor. Într-una dintre ieșirile de la Balcon, Mircea Bradu, proaspătul primar al orașului Oradea, ales prin aclamații populare, a suferit un infarct și a fost internat în spitalul municipal.

Din punct de vedere al convingerilor politice, membrii Comitetului Civic constituiau un grup compozit, deși toți erau împotriva regimului Ceaușescu. Unii dintre ei au refuzat să se înscrie în cadrul FSN, în momentul în care acesta s-a declarat partid politic, iar alții s-au înscris în formațiunile politice nou constituite sau în cadrul partidelor istorice¹⁷. FSN ca structură politică a fost înființată de o altă persoană și nu de un revoluționar. Dan Vîlceanu afirmă că el, de exemplu, avea alte convingeri politice decât Ion Iliescu care era de stânga și *eu eram de centru dreapta*. Gheorghe Manicea crede că în acele momente a fost printre unii revoluționari *un fel de temere că stânga va acapara toată puterea din nou. Unii au vrut să plece din această cauză. Eu am zis cum să plecăm, pe cine lăsăm?*¹⁸. S-a discutat dacă este bine sau nu să se transforme FSN în partid. Nu i-am judecat greșit pe cei care au constituit Frontul niciodată! Am fost de acord cu cei care au constituit organizația locală de partid FSN, dar nu am vrut să intrăm. Ne-au invitat și i-am refuzat. Același

¹³ Constantin Hlihor, Vasile Emilian Cutean, **Interviuri de istorie orală**, în *Arhiva IRRD*, Fondul IV, cota 215.

¹⁴ **Ibidem.**

¹⁵ **Ibidem.**

¹⁶ **Ibidem.**

¹⁷ Constantin Hlihor, Vasile Emilian Cutean, **Interviuri de istorie orală**, în *Arhiva IRRD*, Fondul IV, cota 215.

¹⁸ **Ibidem.**

Gheorghe Manicea consideră că *despărțirea ideologică a nucleului s-a produs mult mai târziu în perioada de tranziție și luptă pentru putere pe criterii de partid*¹⁹. Majoritatea dintre ei au refuzat să devină funcționari ai Primăriei, ci doar consilieri păstrându-și locurile de muncă. Veneau la Consiliul Județean după-amiaza și plecau în controale sâmbăta și duminica²⁰.

În jurul orei 11:30, revoluționarii au arborat pe clădirea Primăriei, steagul tricolor fără stema simbol al socialismului²¹. La Oradea, fără vărsare de sânge, dispărea unul dintre simbolurile regimului Ceaușescu înainte ca acesta să părăsească sediul CC al PCR. Mulțimea aflată în Piață a aclamat acest fapt ca pe un gest al eliberării.

Nu a existat niciun fel de împotrivire din partea autorităților comuniste și a reprezentanților administrației vechiului regim. Unii au fugit alții s-au ascuns prin birouri de furia populației. Nemulțumirea populației era atât de mare încât în anumite împrejurări s-a ajuns la manifestări greu de înțeles și de acceptat într-o situație de pace socială. Mircea Bradu povestește o asemenea scenă. În primele zile ale revoluției, fostul lider local comunist Sorcoiu a făcut infarct pe stradă și s-a prăbușit la pământ. Nimeni dintre trecători nu au dorit să îi acorde un prim ajutor. A intervenit un cetățean străin care întâmplător s-a găsit în acel loc și l-a transportat la spital cu mașina personală²².

În oraș au început manifestări cu un oarecare caracter anarhic în sensul că grupuri de nemulțumiți au luat cu asalt o parte a instituțiilor de forță ale regimului Ceaușescu, în special ale securității și ale miliției. În urma unui asemenea incident, structura de securitate a orașului a cerut ajutorul Comitetului Civic. Acesta a desemnat pe Aurel Flonta Andraș și pe Dan Vilceanu să plece la structura de securitate a orașului și au preluat controlul instituției de la ora 13:00 până spre seară când au sosit militarii. Au sigilat dulapurile cu documente și rastelurile cu armament²³. Dan Vilceanu povestește că *după ce s-au linistit lucrurile am stat la o cafea cu unii reprezentanți ai securității din oraș. Unul dintre ei, comandantul de batalion de securitate mi-a spus clar că dacă noi am fi dorit să facem ceva, ocupam în jumătate de oră toată Oradea. Armata română nu este în stare decât să strângă recolta*²⁴. Structurile de ordine, în primul rând miliția, au dispărut de pe stradă. Exista pericolul

¹⁹ **Ibidem.**

²⁰ **Ibidem.**

²¹ Mircea Bradu, Gabriel Moisa, Radu Davidescu, *op. cit.*, p. 58.

²² Constantin Hlihor, Vasile Emilian Cuturean, **Interviuri de istorie orală**, în *Arhiva IRRD*, Fondul IV, cota 215.

²³ **Ibidem.**

²⁴ **Ibidem.**

unor grave fapte antisociale. Din inițiativa Comitetului au fost formate patrurile mixte de militari și civili pentru a asigura ordinea în municipiu. Dan Vilceanu povestește o scenă cu un oarecare umor din acele zile. În Comitetul Civic a existat un cetățean de etnie rromă, Augustin Kolompar, care a cerut ca în patrurile mixte, ce urmau a asigura liniștea în cartierele în care locuiau rromi, să fie inclus și câte un asemenea etnic desemnat de el. Acest fapt explică de ce în asemenea împrejurări nu au fost furturi și alte acte antisociale²⁵.

Primul primar al orașului de după Revoluție, Mircea Bradu, înainte de fuga lui Ceaușescu cu elicopterul de pe clădirea Comitetului Central, la ora 12:00, se adresa mulțimii: *La cumpăna acestei zile, declarăm orașul liber Oradea!*²⁶. Este mesajul citit de către scriitorul Mircea Bradu, cu opt minute înainte de fuga lui Ceaușescu. Despre cum actorul Mircea Bradu ajunge pentru câteva zile primar al orașului Oradea, relatează într-un interviu: *Nici nu știam ce eram atunci, primar sau prefect, că eram la județ, că eram la oraș. Colegul meu de Revoluție, Pavel Negruț, m-a propus pe mine, că eram directorul teatrului și trebuia cineva care să fie cunoscut, cineva care să nu aibă tinichele de coadă. Apoi, cu cei câțiva care eram acolo, am ales comitetul de cinci, apoi comitetul de 13. La Oradea s-a început devastarea Primăriei și noi trebuia să luăm măsuri să nu se fure, să nu se distrugă. Veniseră decizi cu tablașurile și pur și simplu furau covoarele*²⁷.

Armata a fost de partea revoluționarilor din primele momente. Mircea Bradu care avea o legătură personală cu generalul Șchiopu, comandantul Diviziei, l-a sunat și rugat să vină la Primărie. Generalul s-a adresat din balcon mulțimii. Sub impactul emoțiilor s-a adresat cu formula „tovarăși” care a generat un freamăt de dezaprobare, însă generalul a avut o prezență de spirit deosebită și a calmat Piața spunând că această formulare este cuprinsă în regulamentele militare și de aceea a folosit-o²⁸. După aceste momente, Mircea Bradu a avut o discuție cu generalul Șchiopu prin care s-a stabilit cum armata poate să asigure liniștea și ordinea în nord-vestul țării. O parte dintre militari au fost trimiși la sediile instituțiilor cu valoare strategică, inclusiv la cele ale securității. Acest lucru a dat echilibru și liniște în oraș și județ.

Preluarea puterii de către reprezentanții revoluționarilor a avut un caracter aparte în municipiul Oradea și județul Bihor. Practic a fost o

²⁵ **Ibidem.**

²⁶ Mircea Bradu, Gabriel Moisa, Radu Davidescu, *op. cit.*, p. 173.

²⁷ Dan Birta, **Remember Revoluția din 1989**, în *Bihor online*, <http://www.bihon.ro/remember-revolutia-din-1989/1956685> accesat la 2 august 2019.

²⁸ Constantin Hlihor, Vasile Emilian Cutean, **Interviuri de istorie orală**, în *Arhiva IRRD*, Fondul IV, cota 215.

„ceremonie” ad-hoc de predare-primire între primul secretar al județenei de partid, Andrei Sorcoiu, și tovarășii săi, pe de o parte, și Mircea Bradu și membrii Comitetului Civic, pe de altă parte, în cabinetul primarului, în jurul orei 18:00, fiind invitați și reprezentanții cultelor. Revoluționarii au garantat foștilor conducători locali protecție și securitate fizică.

Mircea Bradu povestea recent că practic *le-am oferit șansa să vadă lumea că se predă*. Acesta își amintește că i-a rămas întipărită în memorie o imagine pe care doar Revoluția a făcut-o posibilă. Ion Vulturar, unul dintre liderii locali importanți ai PCR, venea la întâlnirea din biroul primarului alături de episcopul Coman²⁹. Mircea Bradu consideră că venirea fostei conduceri în fața revoluționarilor a însemnat preluarea puterii în mod liniștit. Taberele s-au așezat față în față. Ion Vulturar, secretarul cu probleme organizatorice, practic a doua persoană a județului la acel moment, se mai considera în funcție și a deschis discuțiile. I-a înmănat o „hârtie” lui Mircea Bradu în care erau înscrise și „foștii” pentru un „Comitet de inițiativă”. Se autopropuneau în comitetul revoluționar. Atunci, primarul ales de revoluționari a dat o replică tăioasă: *Măi Ioane eu am guvernul meu*³⁰. Din lista cu care „foștii” au venit, au fost acceptați doar reprezentanții cultelor și președintele Consiliului județean care *mâine ne predă totul la cheie*³¹.

²⁹ **Ibidem.**

³⁰ **Ibidem**; Mircea Bradu, Gabriel Moisa, Radu Davidescu, *op. cit.*, p. 183.

³¹ **Ibidem**, p. 184.